

Katowice, 06.03.2023 r.

Dr hab. Tomasz Huk, prof. UŚ
Instytut Pedagogiki
Wydział Nauk Społecznych
Uniwersytetu Śląskiego w Katowicach

Recenzja pracy doktorskiej Pani mgr Joanny Nowak-Głąb pt. „Media cyfrowe w rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów klas trzecich szkoły podstawowej”, napisana pod kierunkiem dr hab. Marka Walnacika, prof. AWSB, ss. 374

Przedstawiona do oceny przez Panią mgr Joannę Nowak-Głąb praca doktorska pt. „Media cyfrowe w rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów klas trzecich szkoły podstawowej”, napisana pod kierunkiem dra hab. Marka Walnacika, prof. AWSB, liczy 374 strony i obejmuje: Wstęp, sześć następujących po sobie rozdziałów („Rozwój dzieci w wieku wczesnoszkolnym”, „Edukacja w epoce cyfrowej”, „Metodologia badań własnych”, „Urządzenia i media cyfrowe w rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów klas trzecich w szkole podstawowej w świetle wyników badań własnych”, „Środowiska rozwoju dziecka, a urządzenia mobilne”, „Praktyczne implikacje”), Zakończenie, Bibliografia, Spis tabel, Spis wykresów, Spis schematów, Aneksy, Streszczenie pracy w języku polskim, Streszczenie pracy w języku angielskim. Dostarczona do recenzji praca mieści się w przestrzeni badawczej pedagogiki medialnej, opisując wycinek rzeczywistości uczniów edukacji wczesnoszkolnej uczęszczających do klasy trzeciej, który związany jest z wykorzystywanymi mediami cyfrowymi i rozwojem społeczno-emocjonalnym badanych. Współcześnie jest to problem bardzo ważny ze względu na kilka aspektów. Pierwszy z nich wynika z coraz większego związku dziecka i świata mediów cyfrowych, w którym wielość i różnorodność aplikacji wykorzystywana jest w codziennym życiu przez rozwijającego się młodego człowieka. Drugi aspekt dotyczy celowości i sposobów wykorzystywania mediów cyfrowych przez dzieci. Trzeci aspekt związany jest z wykorzystaniem mediów cyfrowych w kształtowaniu wiedzy, umiejętności, postaw i nawyków dzieci rozpoczynających swoją drogę edukacyjną w szkole podstawowej.

Jest zatem wyzwaniem naukowym poszerzenie zasobów pedagogiki o wyniki badań, refleksje i praktyczne postulaty dotyczące wykorzystania mediów cyfrowych przez uczniów edukacji wczesnoszkolnej, które przedstawiła w dysertacji Pani Joanna Nowak -Głęb. Rozdział pierwszy stanowi obszar rozważań teoretycznych dotyczących rozwoju dzieci w wieku wczesnoszkolnym. Autorka za punkt odniesienia wybrała teorię rozwoju poznawczego Jeana Piageta skupiając się na stadium operacji konkretnych, w którym to znajdują się uczniowie klasy trzeciej. W kolejnej części opisana została: - teoria Lwa Wygotskiego, gdzie zaakcentowana została wyjątkowość „kultury” w rozwoju dziecka; -teoria Jerome’a Seymoura Brunera, która wyjaśnia proces wewnętrznej reprezentacji świata w umyśle człowieka; - koncepcja Erika Eriksona, zakładająca, że człowiek od momentu narodzin przechodzi przez kolejne stadia rozwoju. W tym rozdziale Doktorantka opisuje kluczowe kompetencje uczniów klas trzecich, nawiązując do listy kompetencji stworzonej przez Międzynarodową Ligę Nowego Wychowania (s. 30). Niestety treści te są zbyt lakoniczne, nie poparte naukowymi materiałami źródłowymi. Podobnie przywołane „kompetencje kluczowe” (s. 32) powinny odnosić się do „Zaleceń Parlamentu Europejskiego i Rady z dnia 18 grudnia 2006 r. w sprawie kompetencji kluczowych w procesie uczenia się przez całe życie (2006/962/WE)”. Trudno też zrozumieć dlaczego Doktorantka twierdzi, że „kompetencje kluczowe” określone zostały w 2018 r., skoro powołuje się na książkę z 2016 roku, a wspomniane „Zalecenia ...” są z 2006 roku. Następnie Pani mgr Joanna Nowak-Głęb opisuje „kompetencje cyfrowe” powołując się głównie na źródła internetowe Ośrodka Doskonalenia Nauczycieli „METIS”, które nie są najprawdopodobniej recenzowanymi materiałami naukowymi. W definiowaniu tego pojęcia warto sięgnąć tu do m.in. takich autorów jak: Stanisław Juszczyk, Janusz Morbitzer, Bronisław Siemieniecki, Wacław Strykowski, Jacek Pyżalski. Kolejny podrozdział dotyczy pojęcia „czasu wolnego”, który został szczegółowo opisany poprzez odwołania do prac Aleksandra Kamińskiego, Małgorzaty Orłowskiej, Jana Pięty. W podrozdziale „Uczeń klasy trzeciej w świecie realnym” brakuje wyjaśnienia pojęcia „świat realny”, ponadto przytaczane są tu wyniki badań, nie pochodzące z publikacji naukowych, które są recenzowane i w których opisane są założenia metodologiczne. Doktorantka powołując się na badania i tezy zamieszczone na takich portalach jak: brief.pl, mamotoja.pl, bluemedia.pl, powinna zaznaczyć, że dane te nie koniecznie muszą spełniać warunki naukowości. Doktorantka w ciekawy sposób przedstawiła treści dotyczące korzystania z mediów cyfrowych w kontekście funkcjonowania dziecka w rodzinie. Zdefiniowane zostało tu pojęcie „rodziny”, jej zadania i funkcje, opisane zostały zmiany zachodzące we współczesnej rodzinie, postawy rodzicielskie. Poza środowiskiem rodzinnym, Doktorantka

celnie opisała środowisko rówieśnicze, wskazując na wiele ważnych kompetencji, które w tymże środowisku mogą być kształtowane. W opozycji do podrozdziału dotyczącego „świata realnego”, Pani mgr Joanny Nowak-Głąb w kolejnym podrozdziale opisuje i definiuje świat wirtualny. Przedstawione treści nawiązują tu do pozytywnego i negatywnego aspektu wykorzystania gier komputerowych oraz do dziecka jako użytkownika portali społecznościowych. Autorka opisuje liczne niebezpieczeństwa związane wykorzystaniem portali społecznościowych takie jak: „child grooming” – uwodzenie dzieci w świecie wirtualnym (s. 87), syndrom cyfrowego narcyzmu (s. 88), FOMO (fear of missing out) – strach przed przeoczeniem czegoś ważnego w Sieci (s. 89), udział w hazardzie dzieci (s. 90). W przedstawionym podrozdziale brakuje informacji dotyczących aktów pranych określających wiek użytkownika portali społecznościowych oraz danych wskazujących na odsetek uczniów edukacji wczesnoszkolnej klasy trzeciej korzystających z tychże portali.

W rozdziale drugim scharakteryzowana została przez Doktorantkę „edukacja w epoce cyfrowej”. Opisany został kontekst społeczno-kulturowy współczesnej edukacji, ponadto wyjaśnione zostało pojęcie „mass mediów”, które zestawiono w aspekcie pozytywnego i negatywnego oddziaływania na człowieka. Doktorantka w swoim dyskursie odwołując się do Marschalla McLuhana, Zygmunta Baumana, Georga Ritzera, Zbyszko Melosika, Marca Prensky’ego, Janusza Morbitzera opisuje nowe media, które odgrywają ważną rolę w procesie globalizacji, w epoce antropocenu. Kolejne ważne zjawiska kulturowe opisywane w rozdziale to „magdonaldyzacja”, „globalny nastolatek”, „fake news”, „cyfrowi tubylcy”. Doktorantka wskazuje również na funkcje i zadania współczesnej szkoły, podkreślając wagę dzisiejszych mediów w procesie kształtowania kompetencji. Ukazuje różne koncepcje wykorzystania mediów cyfrowych w szkole, od tych gdzie media są narzędziami wykorzystywanymi do nauki przez zabawę po te, które całkowicie zakazują ich wykorzystania na terenie szkoły. Doktorantka celnie zwraca uwagę, że sposób wykorzystania w edukacji mediów cyfrowych w pewnym zakresie zależy od kompetencji nauczyciela. To właśnie nauczyciel, zdaniem Doktorantki, w zakresie korzystania ze współczesnych mediów powinien być twórczym, wspierającym rozwój dziecka oraz budującym relacje pedagogiem. Doktorantka jeden z podrozdziałów w swojej dysertacji poświęciła zdalnemu nauczaniu w czasie pandemii COVID-19. Opisany został tutaj proces wykorzystania aplikacji do nauki zdalnej w trakcie lock down’u, ze wszystkimi jego wykorzystanymi szansami i pojawiającymi się zagrożeniami.

Podsumowując, uważam, że część teoretyczna opracowana przez Panią mgr Joannę Nowak-Głąb jest ciekawym wprowadzeniem do dyskusji pedagogicznej na temat znaczenia

mediów cyfrowych w rozwoju ucznia edukacji wczesnoszkolnej. Zaprezentowane rozważania związane z dotychczasową wiedzą uświadamiają czytelnikowi o ich ważności, a jednocześnie potwierdzają słuszność prowadzonej działalności badawczej. Rozdział ten zawiera szereg trafnych oraz autorskich przemyśleń.

Na podstawie przedstawionych założeń teoretycznych Doktorantka w rozdziale trzecim opisała metodologię badań, na którą składają się cztery podrozdziały dotyczące celów i problemów badawczych, metod, technik i narzędzi badawczych, doboru próby, miejsca i czasu badań, charakterystyki badanych grup.

W nawiązaniu do czytelnie i precyzyjnie zarysowanych celów badań, sformułowane zostały następujący główny problem badawczy i problemy szczegółowe:

Jaka jest rola mediów cyfrowych w rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów klas trzecich szkoły podstawowej?

Problemy szczegółowe:

1. Jakie znaczenie mają urządzenia cyfrowe w rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów klas trzecich w szkole podstawowej?
2. Jakie znaczenie mają media cyfrowe w rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów klas trzecich w szkole podstawowej?
3. Jakie jest znaczenie środowiska rodzinnego w rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów klas trzecich w szkole podstawowej w kontekście korzystania z mediów cyfrowych?
4. Jakie jest znaczenie środowiska szkolnego w rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów klas trzecich w szkole podstawowej w kontekście korzystania z mediów cyfrowych?
5. Jaki jest współczesny obraz trzecioklasisty w świecie wirtualnym?

Doktorantka ze względu na charakter diagnostyczny badań, nie sformułowała hipotez. Należy jednak zwrócić uwagę na pojęcia „urządzeń cyfrowych” i „mediów cyfrowych”, które użyte zostały w problemach szczegółowych, a które powinny być szczegółowo zdefiniowane i opisane w części teoretycznej.

Pani mgr Joanna Nowak-Głąb posłużyła się w swoich badaniach techniką ankiety, wywiadu częściowo ustrukturyzowanego, rozmowami skierowanymi do uczniów, rodziców, dziadków, nauczycieli, dyrektorów szkół podstawowych (s. 146). Niestety brakuje

uzasadnienia celowości doboru respondentów, np. dlaczego właśnie dziadkowie biorą udział w badaniu, a nie np. rodzeństwo? Kwestionariusz ankiety dla uczniów składał się z 23 pytań. Kwestionariusz ankiety dla nauczycieli składał się z 16 pytań. Kwestionariusz ankiety dla dziadków składał się z 15 pytań. Kwestionariusz ankiety dla rodziców składał się z 35 pytań.

Przeprowadzone wywiady dotyczyły: rodzaju urządzeń, którymi posługują się dzieci, częstotliwości korzystania z urządzeń mobilnych, motywu korzystania z nowoczesnych urządzeń, wykorzystania wiadomości zawartych w Internecie, ilości znajomych na portalach społecznościowych (s. 148). Doktorantka przeprowadziła 30 rozmów indywidualnych z uczniami klas trzecich szkoły podstawowej, 20 rodzicami, 10 dziadkami, 20 nauczycielami i 8 dyrektorami (s. 148 i n.).

Pan mgr Joanna Nowak-Głąb w sposób celowy określiła próbę badawczą. Badania przeprowadzono w tarnowskich szkołach podstawowych i tych położonych w najbliższej okolicy Tarnowa. Brakuje tutaj szczegółowego opisu doboru próby do badań. Z pracy wynika, że na 15 szkół, 9 wyraziło zgodę na prowadzenie badań. W badaniach sondażowych wzięło udział 300 uczniów szkół podstawowych, 300 rodziców, 104 dziadków, i 110 nauczycieli (s. 151).

Na stronie 148 Doktorantka wskazała, że „w przypadku rozmów z uczniami liczba dziewcząt równała się liczbie chłopców” natomiast na stronie 155 Doktoranta napisała, że „wśród dzieci biorących w rozmowie było 13 dziewczynek oraz 17 chłopców”. Jest tu zatem nieścisłość w zamieszczonej części metodologicznej i analitycznej.

Wyniki badań własnych są poprawnie uporządkowane, jednak Doktorantka powinna zwrócić uwagę na bardziej szczegółowy opis wykresów, w których brakuje np. podanej liczby całkowitej N -badanych.

Pani mgr Joanna Nowak-Głąb w kolejnych podrozdziałach prezentuje wyniki swoich badań. W podrozdziale 4. wyniki te dotyczą urządzeń i mediów cyfrowych w rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów klas trzecich szkoły podstawowej. Na podstawie przeprowadzonych badań Doktorantka wskazuje, że badani uczniowie marzą o posiadaniu najnowszego smartfonu, a najłatwiej byłoby uczniom zrezygnować z oglądania telewizora. Doktorantka sformułowała wniosek, że „uczniowie klas trzecich najczęściej otrzymywali nowe urządzenia od swoich rodziców” (s. 159), a wiek dzieci posiadających własne telefony znacznie się obniżył. Jak zauważyła Doktorantka, dzieje się tak przede wszystkim z potrzeby szybkiego kontaktu rodziców ze swoimi dziećmi. Kolejne wnioski wskazują, że telefony służyły uczniom

głównie do rozmów z najbliższymi i rówieśnikami, natomiast wiadomości tekstowe nie były popularną formą komunikacji. W doniesieniu do innych urzędzeń, prowadzone wyniki wskazują, że zdecydowana większość badanych posiada w pokoju komputer, tablet lub laptop. Zdaniem badanych rodziców i dziadków komputer lub laptop służył przede wszystkim uczniom do rozrywki. Badani uczniowie potwierdzili, że gry edukacyjne nie były tak ciekawe i atrakcyjne jak np. gry sportowe, strzelanki, czy gry strategiczne (s. 178). Doktorantka stwierdza, że w „opinii dorosłych osób urządzenia elektroniczne przyczyniają się do zmian w zachowaniu uczniów klas trzecich, (...) większość z nich twierdzi, że są to zachowania pozytywne (s. 189)”. Tu jednak byłbym ostrożny w formułowaniu takiego wniosku, odnosząc się np. do tabeli 9. (s. 184), gdzie odsetek nauczycieli dostrzegających pozytywne i negatywne aspekty korzystania urządzeń elektronicznych jest zbliżony. Odnosząc się do emocji, Doktorantka wnioskuje na podstawie opinii badanych rodziców i dziadków, że podczas oglądania telewizji obserwowane jest u trzecioklasistów zaciekawienie, radość. Natomiast w odniesieniu od badanych uczniów, okazuje się, że dziewczęta częściej oglądały w telewizji programy rozrywkowe, a chłopcy częściej oglądali filmy. Nieco ponad połowa badanych rodziców stwierdziła, że ich dzieci wcielają się w ulubionych bohaterów telewizyjnych. Daleko idącym wnioskiem, jest stwierdzenie, że „telewizja spełnia negatywną rolę w rozwoju dziecka” (s. 204) ponieważ, taką opinię podziela 33% rodziców, a 42% w tej kwestii nie ma zdania. W tym miejscu chciałbym również zwrócić uwagę, że wykresy (np. wykres 20), w których porównuje się dwie próby badawcze powinny mieć wartości procentowe, a nie liczbowe ponieważ porównanie wypowiedzi traci sens.

Na podstawie wyników Doktorantka stwierdziła, że uczniowie klas trzeci mieszkający w mieście mają łatwiejszy dostęp do mediów cyfrowych, w porównaniu do uczniów mieszkających na wsi. Ciekawe analizy zaprezentowane zostały w odniesieniu do mediów społecznościowych. Okazuje się, że 30% badanych rodziców zadeklarowała, że ich dzieci korzystały z tego typu portali. Warto podkreślić, że jest to niezgodne z obowiązującym prawem, ponieważ z portali społecznościowych można korzystać od 13-tego roku życia. Na uwagę zasługują również zebrane podczas wywiadów wypowiedzi uczniów, na podstawie których Doktorantka zarysowała kontekst wykorzystywanych mediów społecznościowych. Przeprowadzone badania pokazują, że zarówno badani rodzice jak i dziadkowie są świadomi zagrożeń wynikających z korzystania Internetu. Zdecydowana większość rodziców rozmawia z dziećmi na te tematy, nieco ponad połowa z nich potwierdza, że kontrolę nad korzystaniem przez dzieci z mediów utrudnia brak czasu i obowiązki domowe. Ciekawe są również

wypowiedzi badanych nauczycieli, gdzie 33% z nich uważa, że to nauczyciel informatyki powinien wprowadzać uczniów w cyfrowy świat. Analizując te wypowiedzi, należałoby określić w pracy, kto prowadził edukację informatyczną w klasie trzeciej (nauczyciel informatyki czy nauczyciel edukacji wczesnoszkolnej).

Tytuł rozdziału piątego „Środowiska rozwoju dziecka, a urządzenia mobilne” nie jest w pełni kompatybilny z prezentowanymi wynikami badań. Doktorantka w swoich analizach wychodzi poza zakres pojęcia „urządzenia mobilne” opisując między innymi zajęcia z programowania, czy kompetencje nauczycieli. Niestety z wykresów 32 i 33 trudno wywnioskować, czy wypowiedzi rodziców i uczniów dotyczą ekranów urządzeń mobilnych takich jak smartfon, tablet czy laptop, czy komputerów stacjonarnych. W opisywanym rozdziale Doktorantka sformułowała wnioski, z których wynika, że: - matki są osobami w rodzinie, które wyznaczają czas spędzony przez dziecko w Sieci; - rodzice stanowią wzorzec osobowy dla dzieci, a wielu uczniów chciałoby spędzić ze swoimi rodzicami czas podczas wykonywania codziennych czynności; - blisko połowa badanych nauczycieli wskazuje na potrzebę realizacji zajęć z programowania dla uczniów w szkole; - w zakresie ulubionych przedmiotów najwięcej wyborów otrzymało wychowanie fizyczne, a na drugim miejscu były to zajęcia komputerowe (w tym miejscu warto podkreślić, że od kilku lat w podstawie programowej funkcjonuje nazewnictwo „edukacji informatycznej”, a nie użyta w pracy nazwa „zajęcia komputerowe”); - ponad połowa badanych nauczycieli wykorzystywała gry online w edukacji wczesnoszkolnej; - większość badanych nauczycieli odpowiedziało, że w świetlicy lub podczas przerw uczniowie mogą korzystać z urządzeń mobilnych podczas przerw (niestety trudno określić jaki jest rozkład wypowiedzi nauczycieli w odniesieniu do szkół w których pracują); - 37% nauczycieli nie ma zdania czy czas spędzony przed telewizorem lub komputerem (nie są to urządzenia mobilne, a przypomnę, że rozdział dotyczy urządzeń mobilnych) wpływa na osiągnięcia uczniów, z kolei 18% badanych uważa że ten wpływ jest negatywny; - nieco ponad połowa badanych nauczycieli uważało że nie posiada odpowiednich kompetencji wprowadzających uczniów w świat cyfrowy; - badani uczniowie mają problem z selekcją informacji, która dociera do nich w przekazach medialnych; - nieco ponad połowa badanych rodziców uważa, że ich dzieci są cyfrowymi tubylcami.

Przeprowadzoną analizę Pani mgr Joanna Nowak-Głąb kończy wnioskami z badań odpowiadając na problemy szczegółowe i główny problem badawczy. Doktorantka sformułowała ważne pedagogicznie wnioski dla nauczycieli, rodziców uczniów klas trzecich szkół podstawowych oraz dyrektorów szkół. Sformułowane kierunki obejmują między innymi

stwierdzenia: - nauczyciele są świadomi dużego znaczenia mediów cyfrowych w prawidłowym rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów klas trzecich szkoły podstawowej; - rodzina jest ważnym miejscem kształtowania się postaw i nawyków związanych z wykorzystaniem mediów cyfrowych przez uczniów klasy trzeciej szkoły podstawowej; - należy w szkołach stwarzać warunki właściwego wykorzystania mediów cyfrowych przez uczniów klas trzecich szkoły podstawowej.

Bibliografia w przedstawionej do oceny monografii składa się z 228 pozycji zwartych oraz artykułów. Źródła te są w dużej części źródłami polskojęzycznymi.

Reasumując stwierdzam, że praca doktorska Pani mgr Joanny Nowak-Głąb pt. „Media cyfrowe w rozwoju społeczno-emocjonalnym uczniów klas trzecich szkoły podstawowej” odpowiada wymaganiom stawianym przez Ustawę. Doktorantka w ciekawy sposób przedstawiła zagadnienia wykorzystania mediów cyfrowych w środowisku rodziny i szkolnym uczniów klas trzecich szkoły podstawowej. Szczególnie ciekawy jest zebrany przez Doktorantkę materiał jakościowy w postaci wypowiedzi uczniów, rodziców, nauczycieli. Podsumowując, pozytywnie oceniam przedstawioną do recenzji pracę doktorską.

Dr hab. Tomasz Huk, prof. UŚ

